

คน สัตว์ สวนสัตว์: จริยธรรมแห่งการดูแล

Human, Animal and Zoo: the ethic of caring

เอนก สุวรรณบัณฑิต¹
Anek Suwanbundit

¹ สาขาปรัชญาและจริยศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
program in Philosophy and Ethics, Graduate School, Suan Sunandha Rajabhat University

บทคัดย่อ

จริยธรรมในการดูแลเป็นข้อขัดแย้งที่น่าสนใจระหว่างฝ่ายนักธรรมชาติเพื่อสิทธิสัตว์และฝ่ายสนับสนุนการมีสวนสัตว์ การโต้เถียงกันถึงการครอบครองสัตว์ป่าและการดูแลสัตว์ในสวนสัตว์ขนาดเล็ก มีเนื้อหาเกี่ยวกับการกักขังสัตว์ป่าไว้เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจของประชาชนอันเป็นการลดทอนอิสรภาพของสัตว์ป่า ทั้งนี้ ทั้งสองฝ่ายเชื่อในสมมติฐานโกอาว่าธรรมชาติมีสิ่งแวดล้อมที่เลวร้ายลงกว่าอดีตและการปรับสมดุลธรรมชาติกำลังเกิดขึ้น มนุษย์จำเป็นต้องคำนึงถึงความเมตตาตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายในระดับคุณค่าชีวิตที่เท่าเทียมกันบนโลกแห่งความหลากหลาย การใช้วิจรรณญาณของมนุษย์ด้วยกระบวนการทางความคิดเชิงปรัชญาหลังนวยุคจะเปลี่ยนวิถีการโต้เถียงมาเป็นการเสวนาและการเปิดใจของทั้งสองฝ่ายที่แสงจืดจางเพื่อให้เกิดการปฏิบัติและการดูแลจากความร่วมมือกันเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีแก่ชีวิตของสัตว์ในถึงระดับของโลกธรรมชาติ

คำสำคัญ: จริยธรรม การดูแล สวนสัตว์ สัตว์ป่า

Abstract

The ethic of care was the interest conflicts between the animal free activists and the zoo supporters. Their discourses were argued in the field of the wildlife possession and small zoo caring in the issue of captivity as the limitation of animal free just for the entertainment of people. However, both of them believed in Gaia hypothesis and concerned that the quality of nature was poorer than those days and the regulation of nature will be occurring. According to Buddhist belief, human will give the Metta to all animals as the value of equality within the world of diversity. So the critical thinking of the postmodern philosophy paradigm will raise them for the dialogue and the openness to share the cooperation to treat the animal in the zoo for the better quality of life up to the nearest of the mother nature.

Keywords: ethic, care, zoo, wild animal

บทนำ

ประเทศไทยตื่นตัวกันอย่างเต็มกำลังเมื่อรัฐได้ตราพระราชบัญญัติป้องกันการทารุณกรรมและการจัดสวัสดิภาพสัตว์ พ.ศ. 2557 ประกาศใช้เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2557 โดยมีส่วนบทลงโทษที่รุนแรงคือระวางโทษจำคุกไม่เกิน 2 ปี ปรับไม่เกิน 40,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ทำให้มีการวิพากษ์วิจารณ์และดูเหมือนจะเป็นความหวังและหลักยึดสำคัญของนักณรงค์เพื่อสิทธิสัตว์ที่จะใช้เพื่อกำกับการครอบครอง การดูแล และสวัสดิภาพของสัตว์ซึ่งพระราชบัญญัติได้นิยามรวมสัตว์เลี้ยงทุกประเภทและสัตว์ที่อาศัยอยู่ในธรรมชาติด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสัตว์ได้ถูกถกเถียงกันในหลากหลายประเด็น หลากหลายมิติ และมักเชื่อมโยงไปสู่เรื่องจริยธรรมในการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันระหว่างคนกับสัตว์ในฐานะเผ่าพันธุ์ที่มีความเท่าเทียมกันของโลกแห่งชีวิตนี้ ในทางปรัชญาเห็นว่าสรรพสิ่งต่างก็เป็นสิ่งเป็นอยู่ (being) ของโลกจึงมีคุณค่าในตัวเอง กระแสดังนี้ทำให้เกิดคู่ถกเถียงในชุดความสัมพันธ์ เช่น สัตว์เลี้ยงของมนุษย์ สัตว์ป่าในฐานะสัตว์เลี้ยง สัตว์ต่างถิ่นกับการย้ายถิ่นสัตว์โดยมนุษย์ อุตสาหกรรมเนื้อสัตว์ สวนสัตว์ และการวิจัยในสัตว์ทดลอง เป็นต้น นักณรงค์เพื่อสิทธิสัตว์ได้กระตุ้นให้สังคมสนใจจริยธรรมในการปฏิบัติของการเลี้ยงดูและการเพาะเลี้ยงสัตว์ซึ่งก้าวกระโดดจากการเลี้ยงดูและการปรับปรุงสายพันธุ์ไปสู่การเพาะเลี้ยงในระบบฟาร์ม และขยายขอบข่ายไปยังการครอบครองสัตว์ป่าและการจัดการสวนสัตว์

การครอบครองสัตว์ป่าและการจัดการสวนสัตว์อยู่ภายใต้พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 ซึ่งได้กำหนดนิยามของสวนสัตว์สาธารณะไว้ว่าเป็นสถานที่หรือบริเวณซึ่งรวบรวมสัตว์ป่าไว้เพื่อประโยชน์แก่การพักผ่อนหย่อนใจ การศึกษา การค้นคว้าหรือวิจัยของประชาชนและเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์ป่า นักณรงค์เพื่อสิทธิสัตว์ได้เพิ่มเติมเนื้อหาของกรถกเถียงส่วนหนึ่งคือการมีอยู่ของสวนสัตว์เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคมมนุษย์ในยุคปัจจุบันนี้หรือไม่? ข้อถกเถียงสำคัญนี้ได้มีการถกเถียงกันในระดับโลกมาอย่างต่อเนื่อง ด้วยมโนคติหนึ่งคือสารัตถะของมนุษย์คืออิสรภาพซึ่งมนุษย์ให้ความสำคัญตามอัตถิภาวะนิยม ซึ่งสัตว์ไม่สามารถบอกได้ แต่ไม่ว่าคนหรือสัตว์ต่างก็ต้องการอิสรภาพ เมื่อย่อมไม่ใช่บ้านของสัตว์ป่า ดัง

นั้นการกักขังชีวิตสัตว์อื่นเพื่อเอาไว้ดูเล่นพักผ่อนหย่อนใจ สถานภาพของสัตว์ป่าที่ถูกจับขังก็ไม่ต่างกับซากสัตว์ที่ถูกสตาฟไว้ในพิพิธภัณฑ์ นั่นคือมีแต่ร่างแต่ไร้ซึ่งจิตวิญญาณ ในขณะที่ปัญหาสำคัญของสวนสัตว์ต่างๆ ทั่วโลกก็คือการลดลงของจำนวนนักท่องเที่ยว ทำให้เกิดข้อกังขากันว่าหากสวนสัตว์ต้องปิดตัวลงไปจะมีใครสนใจหรือไม่ในขบวนการของสัตว์ในสวนสัตว์เหล่านั้น หรือต่างพากันมองในแง่ดีว่าสัตว์ป่าเหล่านั้นจะถูกส่งต่อไปยังสวนสัตว์อื่นหรือส่งคืนกลับธรรมชาติได้อย่างดีทั้งหมด

กระแสนุรักษ์สัตว์ป่าไว้ในธรรมชาติในถิ่นที่อยู่ดั้งเดิมของสัตว์ได้รับการขานรับและกระจายไปทั่วโลก ตัวอย่างเช่น กลุ่ม Animal activist alliance (AAA) Thailand ได้โจมตีการมีสวนสัตว์ในประเทศไทยไว้ในประเด็นสำคัญคือ การปฏิบัติต่อคุณภาพชีวิตสัตว์ที่ถูกคัดเลือกให้ถูกจองจำอยู่ในสวนสัตว์ การจองจำเผ่าพันธุ์อื่นไว้เพียงเพื่อจัดแสดงให้คนได้ดูโดยอ้างว่าเป็นไปเพื่อการศึกษ ส่งเสริมให้มนุษย์รู้จักรักษารักษาธรรมชาติ ทั้งที่จริงแล้วเป็นเพียงแค่การจัดแสดงสัตว์ให้คนดูได้รู้สึกตื่นตาตื่นใจและเมื่อแยกย้ายกลับไปก็ลืมเลือนจนหมด เมื่อพิจารณาเพียงวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาขอมพบข้อย้อนแย้งสำคัญคือการเรียนรู้ที่แท้จริงสามารถเรียนรู้ได้จากสารคดีชั้นยอดซึ่งผู้ที่ได้เรียนรู้จะได้คิดและมีจิตสำนึกเพื่อสัตว์ป่าผู้ถูกเลือกมากกึ่งเหล่านี้ยิ่งขึ้นไปอีก สัตว์ป่าล้วนถูกควบคุมจับขังไว้ในสวนสัตว์ที่มีอยู่มากมายหลายแห่งและส่วนใหญ่ยังขาดมาตรฐาน ไม่ใช่เพียงการจัดให้มีอาหารหรือรังนอน แต่สวนสัตว์จะต้องมีคนเลี้ยงที่เข้าใจพฤติกรรม สภาพสิ่งแวดล้อมที่สัตว์นั้นอยู่แต่ดั้งเดิม พฤติกรรมทางสายพันธุ์ วิธีการอยู่รอด การออกแบบสวนสัตว์ที่ไม่เอื้อให้สัตว์สามารถใช้ชีวิตแบบในธรรมชาติแท้ๆ ของมันทำให้สัตว์มีความเครียดและความเบื่อหน่ายซึ่งเป็นปัญหาทางจิตของสัตว์ และเป็นภัยคุกคามของชีวิตสัตว์ในสวนสัตว์ทุกตัวไม่มากก็น้อย นักณรงค์เพื่อสิทธิสัตว์ซึ่งถึงประเด็นสำคัญคือมนุษย์ต้องคำนึงว่าสัตว์เหล่านี้มีศักดิ์ศรีและสิทธิเสรีภาพในชีวิตไม่น้อยไปกว่ามนุษย์

ฝ่ายที่เห็นว่าการมีสวนสัตว์นั้นเป็นความจำเป็นก็ได้ให้เหตุผลสำคัญคือ ในธรรมชาตินั้นมีสัตว์ป่าที่ต้อสูญพันธุ์ไปหรือใกล้จะสูญพันธุ์มากขึ้นเรื่อยๆ อันเนื่องมาจากเหลือจำนวนน้อย ถูกคุกคามไล่ล่า ไม่สามารถแพร่พันธุ์เองได้ทันตามสภาพธรรมชาติ การช่วยให้สัตว์บางชนิดได้

รอดพ้นจากการสูญพันธุ์จำเป็นต้องใช้การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ (Norton, 1996) โดยมีสวนสัตว์เป็นสถานที่เพื่อเป็นการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า สงวนพันธุ์สัตว์ การขยายพันธุ์สัตว์ป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ยังเป็นการสร้างความสมดุลของระบบทางธรรมชาติผ่านการคืนสัตว์กลับสู่ธรรมชาติ ในขณะที่เดียวกันเป็นสถานที่เพื่อการให้ความรู้ทางด้านการเรียนการศึกษ การวิจัย ค้นคว้าด้านสัตว์ป่า และการนันทนาการในฐานะเป็นสถานที่สำหรับพักผ่อน หย่อนใจแก่ประชาชน เมื่อเห็นถึงประโยชน์ส่วนรวมที่ได้ในหลายทางเช่นนี้ สวนสัตว์จึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นสำหรับมนุษย์ที่จะได้ช่วยเหลือสัตว์และเป็นกลไกอย่างหนึ่งในการรักษาความสมดุลของชีวิตบนโลกนี้เช่นกัน

บทความนี้ต้องการชี้แจงให้เห็นว่าทั้งสองฝ่ายล้วนมีเหตุผลสนับสนุนทางปรัชญาที่เชื่อได้ว่าเป็นจุดยืนของแต่ละฝ่ายเพื่อแสดงความชอบธรรมในการจัดการสัตว์ป่านั้นคือ ความเชื่อในสมมติฐานไกอา ความเมตตาของมนุษย์ต่อสรรพชีวิต มโนธรรมตามสัญชาตญาณปัญญา โดยมีชุดแนวคิดเชิงจริยศาสตร์กับสวนสัตว์ซึ่งน่าจะใช้วิจารณ์ญาณด้วยปรัชญาหลังนวยุค (postmodern philosophy) ได้เพื่อการร่วมมือกันยกระดับคุณภาพชีวิตของสัตว์ป่าในสวนสัตว์ได้ เหตุผลสนับสนุนย่อมสามารถอธิบายได้ ดังนี้

1. สมมติฐานไกอา

ข้อถกเถียงหนึ่งที่ฝ่ายอนุรักษ์มักจะใช้เป็นเหตุผลคือ การดำเนินไปอย่างปกติของโลก แนวคิดนี้เป็นมโนคติจากทฤษฎีทางนิเวศวิทยาสมัยใหม่เรื่องพระแม่ธรณี (Mother Gaia, Mother Earth) ซึ่งเป็นเทพตามเทววิทยากรีก พระแม่ธรณีเป็นผู้ให้กำเนิดโลกและจักรวาลทั้งหมด โดยตั้งเป็น “สมมติฐานไกอา” (Gaia hypothesis) โดยเจมส์ เลิฟล็อก (James Lovelock) นักชีวเคมี มีข้อสังเกตว่าในสภาวะปกติ ร่างกายของมนุษย์รักษาอุณหภูมิ 37°C ไว้คงที่ด้วยระบบต่างๆ อันได้แก่ ระบบการหายใจ ระบบย่อยอาหาร ระบบประสาท เป็นต้น สำหรับโลกก็เช่นกัน อุณหภูมิของพื้นผิวโลกไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปมากนัก แม้ว่าโลกจะมีอายุหลายพันล้านปีแล้วก็ตาม ทั้งนี้เป็นเพราะโลกมีกลไกหลายระบบ อาทิ บรรยากาศ น้ำ ธรณี และสิ่งมีชีวิตทำงานร่วมกันเพื่อที่จะรักษาสมดุลไว้เช่นเดียวกับร่างกายของมนุษย์ เลิฟล็อกจึงได้เขียนหนังสือเรื่อง Gaia: A New

Look at Life on Earth. (1979) ที่แสดงแนวคิดที่ว่าสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิตทั้งหลายต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบที่มีพลวัตคือเปลี่ยนแปลงไม่จบสิ้น และได้กลายเป็นสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมเพื่อชีวิตต่างๆ บนโลก ต่างก็แสดงหน้าที่ที่ร่วมกันเพื่ออารงโลกไว้เพื่อให้เหมาะสมกับการดำรงชีวิตอย่างต่อเนื่อง

ด้วยแนวคิดนี้ โลกโดยตัวของมันเองจึงเปรียบเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีหน้าที่สำคัญในการกำกับตัวเอง (Self-regulation) ไว้ให้เป็นปกติอยู่เสมอ เลิฟล็อกจึงได้ตั้งเป็น “สมมติฐานไกอา” โดยให้โลกมีจิตวิญญาณในนามพระแม่ธรณีที่จะกำกับโลกให้อยู่ในสภาวะที่สมดุลเหมาะสมกับการดำรงชีวิตของสิ่งเป็นจริงทั้งหลาย

ฝ่ายอนุรักษ์จึงมีทรรศนะว่ามนุษย์เป็นผู้แทรกแซงความสมดุลของโลก และกำลังทำให้โลกเสื่อมคุณภาพลงเรื่อยๆ ซึ่งจะนำไปสู่การแตกดับของโลก พระแม่ธรณีย่อมจะรักษาตัวเองด้วยการสร้างภัยพิบัติต่างๆ เพื่อทำลายล้างมนุษย์ ดังเช่น การเกิดภัยพิบัติจำนวนมากขึ้นและมีความถี่มากขึ้นในปัจจุบันอันนำมาซึ่งการสูญเสียชีวิตและการทำลายล้างอย่างรุนแรง

ถ้าพวกแมลงทั้งหมดหายไปจากโลกนี้ ภายใน 50 ปี ทุกชีวิตบนโลกก็จะสิ้นไป แต่หากมนุษย์หายไปจากโลกนี้ ภายใน 50 ปี สิ่งมีชีวิตทุกชนิดก็จะขยายเผ่าพันธุ์ได้สมบูรณ์ – (Jonas Salk, 1914-1995)

ฝ่ายจิตนิยม (idealism) เน้นสารัตถะแห่งจิตและเชื่อว่าทุกสิ่งมีจิต จิตเป็นสารัตถะสำคัญของสิ่งเป็นจริง (reality) ดังนั้นการกักขังสัตว์ไว้ในพื้นที่จำกัดของสวนสัตว์จึงเป็นการกดทับจิตอื่น โดยยกจิตมนุษย์ไว้สูงกว่า เป็นการเอาเปรียบต่อกัน และสิ่งปรารถนาสูงสุดของจิตคืออิสรภาพ ซึ่งแม้แต่สิทธิมนุษยชนยังรับรองสิทธินี้ให้เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ และย่อมไม่เชื่อว่าสิทธินี้จะไม่เป็นสิ่งมีชีวิตอื่น หากแต่มนุษย์ต่างหากไปกำหนดด้วยกฎหมายให้คุ้มครองสิทธินี้แก่มนุษย์เท่านั้น ซึ่งในอดีตมนุษย์เคยมีกฎหมายก็ไม่ได้คุ้มครองสิทธิของทาส โดยถือว่าทาสเป็นเพียงสิ่งของหรือดั่งสัตว์เลี้ยงของเจ้าของผู้มีกรรมสิทธิ์ ในปัจจุบันจึงมีกระแสอนุรักษ์ที่ส่งเสริมการพิทักษ์และคุ้มครองสิทธิของสัตว์ด้วยข้อถกเถียงต่างๆ อย่างต่อเนื่องเพื่อเรียกร้องสิทธิในฐานะสิ่งมีชีวิตของโลกนี้เช่นเดียวกันกับมนุษย์

ในการถกเถียงประเด็นสวนสัตว์นี้ ฝ่ายอนุรักษ์

จึงปฏิเสธสาระดีของการมีอยู่ (exist) ของสวนสัตว์ โดยเน้นการปฏิบัติอย่างเท่ากัน (equality) ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ในฐานะสิ่งมีอยู่ของโลกนี้เช่นเดียวกัน สวนสัตว์ได้กระทำการลิดรอนสิทธิในการมีอิสรภาพ (freedom) ของสัตว์ อีกทั้งในทางปฏิบัติที่ผ่านมา ก็มีหลักฐานเชิงประจักษ์จำนวนมากที่แสดงให้เห็นว่าสวนสัตว์ส่วนใหญ่ไม่ได้จัดให้มีระดับคุณภาพชีวิตที่ดีแก่สัตว์แม้กระทั่งด้านการอยู่รอด โดยที่ยังไม่ได้ขยายขอบเขตรวมไปถึงด้านคุณภาพของสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัย ดังจะเห็นได้จากสภาพการจำกัดอาณาเขตของที่อยู่อาศัยของสัตว์ไว้ในกรงเล็กๆ ซึ่งไม่ใช่สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมของสัตว์ไม่ว่าจะชนิดใดเลยก็ตาม

กระแสนิยมวิหยาสมัยใหม่ได้กระพือโหมผ่านกระแสโลกาภิวัตน์ผ่านองค์กรเอกชนและองค์กรไม่แสวงหากำไรต่างๆ ที่ถือเอาแนวคิดนี้เป็นจุดยืน (stand point) ในการเดินหน้าประท้วงต่อต้าน ขัดขวางและทำลายกิจกรรมต่างๆ ที่เชื่อได้ว่าเป็นการทำทารุณกรรมสัตว์ไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อม เช่น การต่อต้านอุตสาหกรรมเนื้อสัตว์ การต่อต้านการค้าสัตว์ป่า ซึ่งรวมถึงการรณรงค์ให้ปิด เลิกสวนสัตว์เอกชนขนาดเล็กๆ ด้วยเชื่อว่าสวนสัตว์ขนาดเล็กนั้นไม่มีสมรรถนะในระดับการจัดการสวนสัตว์อย่างเพียงพอที่จะดูแลสัตว์ป่าต่างๆ ได้ในระดับคุณภาพชีวิตที่ดี และพากันโจมตีในข้อหาของการเป็นสถานที่นั้นหนาแน่น โดยระบุว่า เป็นความไม่คุ้มค่า และเป็นความรู้คุณธรรมที่นำสัตว์มาหักขังเพียงเพื่อความสุขของมนุษย์ที่เกี่ยวข้อง ด้วยการดูสัตว์ อีกทั้งยังเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ส่วนตนของเจ้าของสวนสัตว์ผ่านการจัดจำหน่ายอาหารเลี้ยงสัตว์ หรือสัตว์เหล่านี้เป็นดังสิ่งพึงสังเวชเพื่อขอรับเงินบริจาคจากผู้มีจิตเมตตา ซึ่งเท่ากับลิดรอนคุณภาพชีวิตของสัตว์เหล่านี้ให้ต่ำลงไปอีกด้วย ดังวลีที่ฝ่ายอนุรักษ์มักใช้สื่อถึงสวนสัตว์ เช่น สวน (ทรมาน) สัตว์ หรือคุกขังสัตว์ เป็นต้น

ปรากฏการณ์เช่นนี้ยังไม่เกิดในสวนสัตว์ขนาดใหญ่ เนื่องจากยังยอมรับได้กับเหตุผลของการมีสวนสัตว์เพื่อการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า การสงวนพันธุ์สัตว์เพื่อคืนสู่ธรรมชาติ และการเป็นสถานที่เพื่อการเรียนการศึกษากการวิจัย ค้นคว้าด้านสัตว์ป่า ซึ่งสวนสัตว์ขนาดเล็กไม่มีบทบาทในด้านนี้ ในขณะที่เดียวกันสวนสัตว์ขนาดใหญ่ยังมีความพร้อมในการจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อการอยู่อาศัยที่ใกล้เคียงธรรมชาติของสัตว์นั้น จึงอยู่ในจุดยอมรับได้อย่าง

ไม่เต็มใจ อย่างไรก็ตามยังมีแนวปะทะสำคัญในด้านการดำเนินการสวนสัตว์ นั่นคือ มีการต่อต้านการแลกเปลี่ยนสัตว์ป่าระหว่างสวนสัตว์หรือการจัดหาสัตว์ป่าเพิ่มเติมของสวนสัตว์ โดยนำประเด็นในด้านเหตุผลเชิงเศรษฐศาสตร์ ธรรมเนียม ประเพณี สังคม เพื่อให้เห็นว่ากระบวนการจัดการของสวนสัตว์นั้นไม่ได้ทำไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวมและไม่ได้นำมาซึ่งความสุขแก่ประชาชนจำนวนมาก นั่นคือวิพากษ์ผ่านหลักความสุขของลัทธิประโยชน์นิยม ดังตัวอย่างกรณีแพนด้าของสวนสัตว์เชียงใหม่ โดยชี้ถึงความไม่คุ้มค่าของการสร้างที่อาศัยที่มีมูลค่ามหาศาลสำหรับแพนด้า รวมถึงการบ่งชี้ถึงการให้ความสำคัญกับแพนด้ามากกว่าช้างซึ่งเป็นสัตว์ที่มีคุณค่าในทางประวัติศาสตร์และเป็นสัตว์ประจำชาติไทย กระแสความคิดเช่นนี้เป็นดังคลื่นถาโถมให้เกิดการถกแถลงในระดับต่างๆ ทั้งในโลกโซเชียลเน็ตเวิร์ค รวมไปถึงในวงวิชาการต่างๆ อีกด้วย

1. ความเมตตา

สวนสัตว์มีพันธกิจในการส่งเสริมให้มนุษย์มีเมตตากรรณาต่อสัตว์เป็นพื้นฐานสำคัญของจิตสำนึก ด้วยเชื่อว่าเป็นคุณสมบัติของคนดี หากแต่เมตตาในความเชื่อของพระพุทธศาสนา คือ ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ผู้อื่นในที่นี้ขยายกว้างได้จนถึงโลกทั้งใบนี้ แม้เป็นสิ่งที่คนส่วนใหญ่ไม่ขยายกรอบความคิดมาถึง แต่คติ “เมตตาธรรมค้ำจุนโลก” ก็ได้แสดงไว้ อีกทั้งหากกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดสิ่งนั้นย่อมกระทบและส่งผลต่อโลกที่เป็นบ้านที่ใหญ่ที่สุดเป็นศูนย์รวมที่ให้อยู่อาศัยแก่สรรพสิ่งและสรรพสัตว์ ดังคติ “เด็ดดอกไม้สะเทือนถึงดวงดาว” สิ่งใดที่เราทำย่อมส่งผลต่อโลก ความกรุณา คือ ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ มนุษย์เมื่อเห็นผู้อื่นได้รับทุกข์ก็มีใจที่จะช่วยเหลือ บรรเทา ชี้แนะ แจกแจง กระทำเพื่อให้เขาได้พ้นทุกข์ ความกรุณาจึงมักปรากฏคู่กับเมตตาอยู่เสมอ

ความเมตตาต่อโลกจึงต้องเมตตาให้เขามีความสุขในความสมดุลของธรรมชาติ โลกมีความสุข มนุษย์ก็มีความสุข จึงเป็นสุขแท้ โลกทุกวันนี้ไม่สุข แม้มนุษย์จะบอกตนเองว่ามีความสุขก็ย่อมไม่เป็นสุขแท้ หลายคนย่อมย้อนแย้งว่าโลกไม่เคยสุข เช่นนั้นมนุษย์ก็ย่อมไม่มีวันพบสุขแท้ ยิ่งทำให้หมดหวังกับความสุขในโลกนี้ หากมนุษย์ไม่มีเมตตาต่อโลก ไม่ปรารถนาให้โลกมีความสุขโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนจากโลก โลกจะมีความสุขได้อย่างไร แต่หากทุกคนเมตตา

ต่อโลก โลกมีความสุข ทุกคนก็จะพบสุขแท้ได้ อะไรคือโลกมีความสุข นั่นคือ ความเป็นธรรมชาติของโลก สรรพสิ่งที่เกิดในโลกล้วนเดินตามธรรมชาติด้วย นั่นหมายรวมถึง สิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต ทั้งหมดพึ่งพิงอิงกันโดยธรรมชาติเพื่อการอยู่รอด ทำให้เกิดเป็นวัฏจักรของสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อมที่เกื้อหนุนกัน เป็นสมดุลของโลก การอยู่รอดของโลกต้องมีคุณภาพที่ดี ธรรมชาติสร้างให้ต่างต้องพึ่งพากันและกัน โลกถึงจะอยู่รอด โลกจะเป็นบ้านที่เราสามารถอาศัยอยู่ได้อย่างมีความสุขสบายและนานตราบนาน

หากมนุษย์ขาดเมตตาต่อโลก คือเข้าไปจัดการโลกจนโลกขาดสมดุล ความปรารถนาที่ไม่สิ้นสุดทำให้มนุษย์ใช้ทรัพยากรต่างๆ หรือแม้แต่จัดการต่อมนุษย์ด้วยกันเองอย่างที่ไม่ได้พิจารณาสมดุล สงครามและภาวะมลพิษของสิ่งแวดล้อมจึงเกิดขึ้น เป็นการมีความสุขบนความทุกข์ของผู้อื่น ไม่ใช่สุขแท้ ดังนั้นมนุษย์ทุกวันนี้จึงรู้สึกไม่มีความสุขกลัวสิ่งต่างๆ รอบตัวไปหมด กลัวจะถึงวันโลกแตกเสียด้วยซ้ำไป

เมื่อโลกมีทุกข์ ความกรุณาจึงเป็นสิ่งสำคัญคือการปรารถนาให้โลกพ้นทุกข์ นั่นคือแนวทางของฝ่ายอนุรักษ์ที่จะฟื้นฟูโลก เขาได้ช่วยเหลือโลกโดยลงแรงกระทำส่วนหนึ่ง ชี้แนะและแจกแจงข้อเสียของการทำลายโลกอย่างหนึ่งเพื่อให้มนุษย์ผู้มีปัญญาได้เข้าใจและตระหนักถึงโลกและสำนึกได้ว่ามนุษย์มิใช่ผู้กระทำ ผู้พิชิต หรือผู้ครอบงำ ธรรมชาติแต่มีฐานะเป็นสิ่งที่อยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมจะต้องใช้ปัญญาหรือศักยภาพที่พัฒนาแล้วนั้น มาใช้เป็นเครื่องดำรงรักษาส่งเสริมความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ให้เกื้อกูลส่งผลดียิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดผลดีด้วยกันทั้งระบบ ฉะนั้นควรหันมาเมตตาต่อโลก ปรารถนาให้โลกมีความสุข ช่วยกันดูแลทำนุบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อให้สภาวะสิ่งแวดล้อมดี สิ่งมีชีวิตอยู่รอดได้โดยธรรมชาติ หันกลับมาพิจารณาองค์รวมของการพึ่งพาธรรมชาติเพื่อความสมดุลของธรรมชาติที่จะดำเนินต่อไปอย่างไม่สิ้นสุด โลกก็จะพัฒนาไปสู่คุณภาพที่ดียิ่งขึ้น

ความเมตตากรุณานี้จึงมีในใจผู้ที่เรียกร้องให้อนุรักษ์ธรรมชาติและดูแลเหล่าสัตว์ป่าให้เขามีความสุขในธรรมชาติได้ตามสายพันธุ์ของเขา และเรียกร้องต่อสวนสัตว์ที่ได้จับสัตว์มาขังไว้ สัตว์เหล่านั้นดูเหมือนจะทุกข์มากกว่าสุข ดังนั้นด้วยความกรุณาจึงพากันเรียกร้องให้มี

การปฏิบัติต่อสัตว์ป่าในสวนสัตว์ด้วยดี และความด้วยกรุณาที่จะช่วยให้สัตว์เหล่านี้พ้นไปจากทุกข์ของการถูกขัง จึงได้พยายามยิ่งขึ้นไปอีกในการชี้แจง แยกแยะถึงความไม่ดีของสวนสัตว์และเสนอให้กำจัดการมีอยู่ของสวนสัตว์ให้มากที่สุดเท่าที่เป็นไปได้เพื่อสัตว์เหล่านี้จะได้คืนสู่ธรรมชาติและสามารถใช้ชีวิตได้ตามรูปแบบการดำรงชีวิตของเผ่าพันธุ์ของมัน

2. มโนธรรมตามสัญชาตญาณปัญญา

มนุษย์ให้ความสำคัญกับมโนธรรม และเชื่อว่าวิถีที่ถูกต้องย่อมนำไปสู่ความดีสูงสุด ดังนั้นเมื่อวิถีมีความบกพร่องจะต้องยอมรับและปรับปรุง ความรับผิดชอบเป็นหน้าที่ของพลเมืองที่ดีซึ่งเป็นคุณภาพของการอยู่ร่วมกันอย่างมีกฎระเบียบที่มากกว่าบทบาทหน้าที่และกฎหมาย เพราะจะต้องมีฐานของโน้มน้าวมโนธรรมที่ดี หากแต่มีมนุษย์ส่วนใหญ่ชอบอยู่ในพื้นที่ที่ตนสบายใจ (comfort zone) ซึ่งเป็นส่วนที่จะต้องใช้วิจารณ์อย่างจริงจังเพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ ดังนั้นทั้งฝ่ายอนุรักษ์และฝ่ายสนับสนุนสวนสัตว์จึงต่างมีเหตุผลในส่วนที่ตนสบายใจเป็นหลักยึดสำคัญในการถกแถลงต่อกัน

คนและสัตว์ต่างก็เป็นสิ่งเป็นจริง (being) ที่มีอยู่ของโลก มโนคติทางปรัชญาที่น่าสนใจคือ สัญชาตญาณ (instinct) ซึ่งกรีติ บุญเจือ (2556) ได้เสนอว่ามีอยู่ในทุกสิ่งเป็นจริง ทั้งสสาร พืช สัตว์และมนุษย์ โดยมีระดับคุณภาพที่แตกต่างกัน ได้แก่ สัญชาตญาณก้อนหินมีคุณภาพคือ การอยู่เฉยๆ ไม่ทำอะไรเลย สัญชาตญาณพืชมีคุณภาพคือ การแสวงหาให้มากที่สุด สัญชาตญาณออร์กายินอย่างสัตว์มีคุณภาพคือการสืบทอดเผ่าพันธุ์และการปกป้องเผ่าพันธุ์ และสัญชาตญาณปัญญาของมนุษย์มีคุณภาพคือการได้คิด กิริติ บุญเจือ ยังชี้ว่าทุกสิ่งย่อมทำทุกอย่างเพื่อสนองตอบสัญชาตญาณเพื่อให้เกิดความสุขตามระดับสัญชาตญาณนั้นของตน

จิตนิยมย่อมเชื่อได้ว่าสสารมีจิต แต่สสารต้องการความสุขตามสัญชาตญาณสสาร คืออยู่เฉยๆ การคิดของสสาร ถ้ามีคงใช้เวลาคิดตัดสินใจได้ตามค่าครึ่งอายุของมัน เพราะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มนุษย์พอจะสังเกตเห็นได้ พืชมีจิตอย่างพืช แต่มันก็ต้องสนองตอบสัญชาตญาณพืช ดังนั้นมันจึงคิดและตัดสินใจเรื่องเติบโต ถ้าจะตายก็ต้องรีบตัดสินใจว่าจะทิ้งใบ หรือเร่งยืนรากไปให้ยาวที่สุด

หรือถ้าตัดสินใจเข้าไปก็ตายเสียก่อน สัตว์มีสัญชาตญาณ อารักขาอื่น มันจึงคิดและตัดสินใจตามความอยากของตัวเองอย่างเต็มกำลัง แม้แต่สัตว์ในสายพันธุ์ต่างๆ ยังตัดสินใจไปตามสัญชาตญาณของมัน ไม่เคยท้อถอยแม้เสี่ยงภัยก็ยอมซึ่งสัตว์ย่อมมีสัญชาตญาณอยู่รอด การเสี่ยงภัยจึงเป็นการคิดและตัดสินใจที่จะไม่ทำตามสัญชาตญาณปกติของสัตว์ ซึ่งเปรียบเทียบกับเจตจำนงเสรี (free will) สัตว์จึงอาจมีเสรีภาพที่จะตัดสินใจว่าจะทำหรือไม่ทำตามสัญชาตญาณก็ได้ ตัวอย่างเช่น แมวมีสัญชาตญาณเป็นศัตรูกับหมา แต่ก็มีแมวกับหมาที่อยู่ด้วยกันได้ แสดงว่ามันมีสิ่งที่ฝืนสัญชาตญาณเช่นกัน แต่เรียกสิ่งนั้นว่าสำนึกอย่างสัตว์ (psyche) เป็นความฉลาด แต่ไม่ถึงระดับปัญญา สัตว์สามารถฝืนพฤติกรรมหรือสัญชาตญาณได้ จึงฝึกฝนได้ เมื่อเทียบกับพืชซึ่งมีเพียงชีวิต มีเพียงเจตจำนงอยู่รอด (will to survive) ดังนั้นมันจึงเพียงแต่เติบโต ไม่ตาย พืชไม่ได้ตัดสินใจได้เองว่ามันจะโตไปถึงไหน หรือควรหยุดโต มันเติบโตไปเรื่อย ๆ トラบเท่าที่มีปัจจัยเกื้อหนุนชีวิต ไม่มีปัจจัยเมื่อใดมันก็หยุดคือตายลง ไม่ได้เป็นแม้กระทั่งจำศีล ดังนั้นการเล่นดนตรีให้พืชฟังจึงเป็นปัจจัยเสริมสำหรับชีวิตในการเติบโต ดนตรีมิได้ทำให้พืชพอใจในความเพราะได้ แต่สัตว์จึงมีสิ่งนี้ มนุษย์ก็มีเช่นกันแต่ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ถึงกับมีศักยภาพในการกระตุ้นสมรรถนะคิดของมนุษย์ให้คิดพัฒนาจนได้ความรู้ต่างๆ มากมายเพื่อใช้ในการตัดสินใจ

มนุษย์ยอมตัดสินใจทำดีได้ตามมโนธรรมของตนเอง คานท์ ได้เสนอการทำดีโดยหน้าที่ (Kant, 1969) การทำดีเกิดจากเหตุผลบริสุทธิ์คือความรู้เกิดจากการใช้ปัญญาของมนุษย์ และเหตุผลปฏิบัติ คือมโนธรรมในการอยู่ร่วมกันอย่างเท่าเทียม เมื่อมนุษย์ได้ใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผลได้แล้วยอมเกิดเป็นคำสั่งเด็ดขาด (categorical imperative) และมุ่งมั่นที่จะทำดี คือ เป็นหน้าที่ที่จะทำความดี การใช้เหตุผลทางศีลธรรมของมนุษย์เป็นการใช้เหตุผลเพื่อตัดสินใจว่าจะควรปฏิบัติตนอย่างไรให้อยู่ในกรอบหรือกฎเกณฑ์ที่เป็นอุดมคติของสังคม

จากแนวคิดของคานท์ยอมเห็นได้ว่าทั้งสองฝ่ายต่างยึดมั่นในการทำดีตามหน้าที่ และถือเป็นการดีสูงสุดตามเหตุผลบริสุทธิ์และเหตุผลปฏิบัติ ซึ่งไม่อาจหักล้างกันลงได้หมด ความขัดแย้งในการทำดีในการดูแลสัตว์ป่าจึงเกิด

ขึ้นและสร้างศัตรูมากกว่ามิตร เพราะเหตุใดความดี 2 ฝ่ายจึงไม่ตรงกัน คำถามนี้ ไฮด์ต์ (Jonathan Haidt, 2012) ชี้ว่าอารมณ์เป็นปัจจัยสำคัญของการแยกแยะผิด-ถูก ชั่ว-ดีของมนุษย์ ซึ่งฝ่ายเหตุผลนิยมมักจะเน้นว่าก่อนที่มนุษย์จะตัดสินใจใดๆ ในการคิด-ชั่ว ถูก-ผิด ชอบ-ไม่ชอบจะต้องมีเหตุผลมารองรับก่อนเป็นอันดับแรก อารมณ์ความรู้สึกเกิดตามมาหลังเหตุผล ซึ่งกลายเป็นฐานสำคัญทำให้มนุษย์สามารถยอมรับได้กับความไม่เท่าเทียมกันของคน การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม เพราะเห็นว่ามีเหตุผลเบื้องหลังคำประกันอยู่ แต่งานวิจัยของไฮด์ต์ชี้ว่ามโนคติของฝ่ายเหตุผลนิยมนั้นผิด โดยไฮด์ต์ได้ตั้งคำถามถึงการที่พี่น้องจะมีเพศสัมพันธ์กันเอง โดยกำหนดสถานภาพคำถามว่าได้มีการคุมกำเนิดและทั้งสองคนรักกัน กลุ่มตัวอย่างได้พยายามแสดงเหตุผลต่างๆ ที่จะแสดงว่าการมีเพศสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องเป็นสิ่งผิด จนคำตอบสุดท้ายคือมีความรู้สึกที่ไม่ถูกต้อง คำตอบวิจัยของไฮด์ต์ชี้ชัดว่าอารมณ์เป็นรากฐานของการตัดสินใจผิด-ถูกของมนุษย์ ไม่ใช่เหตุผล นั่นคือ ในขั้นตอนของการตัดสินใจ-ผิดนั้น มนุษย์มักจะใช้อารมณ์ที่มาจากจิตใต้สำนึกของตนเป็นตัวชี้้นำในการตัดสินใจ ก่อนที่จะหาเหตุผลมาเพื่อมาสนับสนุนว่าทำไมถึงรู้สึกอย่างนั้น ถ้าเหตุผลแรกถูกอีกฝ่ายใช้เหตุผลอื่นที่ดีกว่ามาหักล้างก็จะทำการหาเหตุผลอื่นๆ มาสนับสนุนความรู้สึกของตนเองต่อไปจนกระทั่งถึงทางตัน เมื่อหมดเหตุผลที่จะใช้อ้างแล้วก็ยังคงมีความรู้สึกไม่ชอบหรือยอมรับสิ่งนั้นว่าถูกไม่ได้อยู่นั่นเอง และด้วยความยึดมั่นถือมั่นในคำตอบนี้ก็เป็นการยากมากที่อีกฝ่ายจะสามารถใช้เหตุผลหักล้างที่ดีกว่าในการทำให้ยอมรับความถูกต้องตามเหตุผลของฝ่ายตรงข้ามได้ ดังนั้นความขัดแย้งระหว่างฝ่ายอนุรักษ์กับฝ่ายสนับสนุนสวนสัตว์จึงมีอารมณ์มาเป็นฐานในการตัดสินใจ-ผิด จึงเป็นการยากที่จะทำให้ทั้งสองฝ่ายเห็นพ้องต้องกันได้ด้วยเหตุผล ในทางปฏิบัติมนุษย์ชอบจะอยู่ในพื้นที่ที่ตนสบายใจ (comfort zone) จึงทำการด้วยอารมณ์นี้และยกอ้างเหตุผลฝ่ายตนและไม่ยอมรับเหตุผลฝ่ายตรงข้าม หากมุ่งกระทำดีเพียงเพราะเป็นพื้นที่สบายใจเฉพาะฝ่ายตน การทำดีตามความคิดของตนนั้นยอมทำให้ต่างฝ่ายต่างใช้อารมณ์เข้าหากันและโต้เถียงกันไม่สิ้นสุด แต่การโต้เถียงนี้จะนำไปสู่ระดับคุณภาพในการดูแลสัตว์ป่าที่ดีขึ้นตามครรลองของแนวคิดวิชาชีพ

3. จริยศาสตร์กับสวนสัตว์

แนวคิดเชิงจริยศาสตร์กับการจัดการสวนสัตว์ เป็นชุดความคิดที่เกิดจากการโต้เถียงกันถึงคุณภาพชีวิตของสัตว์ นักคิดและนักวิชาการจึงได้ย้อนอ่านหลักปรัชญาและใช้วิจารณ์ญาณคติวิเคราะห์เพื่อนำไปสู่แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสัตว์ในสวนสัตว์ และถือเป็นหน้าที่ที่จะทำดีของเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลสัตว์ซึ่งแตกต่างจากมาตรฐานการดูแลสัตว์ในสวนสัตว์แต่เดิมที่มุ่งหวังเพียงเลี้ยงดูเพื่อความอยู่รอดของสัตว์เท่านั้น บอสตอค (1993) ได้เขียนหนังสือเรื่อง *Zoos and Animal Rights* เพื่อชี้ให้เห็นถึงจริยศาสตร์ในการดูแลสัตว์ในสวนสัตว์ โดยชี้ให้เห็นถึงความสำคัญในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์จากธรรมชาติ และ นอร์ตันและคณะ ได้ร่วมกันเขียนหนังสือ *Ethics on the Ark* ในปี 1996 ได้ชี้ถึงความเป็นสถาบันของสวนสัตว์ที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงต่อการสืบทอดเผ่าพันธุ์ การศึกษา การวิจัย การอนุรักษ์พันธุ์และการดูแลสัตว์ที่มีชีวิตโดยไม่มีสถาบันอื่นใดในสังคมที่มีหน้าที่เช่นนี้ แต่ด้วยภาระหน้าที่จำนวนมากทำให้เกิดการย้อนแย้งภายใน (inherent paradox) นั่นคือสวนสัตว์มีหน้าที่เลี้ยงดูสัตว์ให้อยู่รอด (survival) และมีสุขภาพที่ดี (well-being) ในขณะที่สิ่งแวดล้อมด้านที่อยู่อาศัยที่สวนสัตว์จัดไว้นั้นก็ไม่อาจตรงตามอุดมคติของการดำรงชีวิตจริงตามธรรมชาติ (existence) ดังนั้นจึงได้เกิดข้อขัดแย้งเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ระหว่างการเลี้ยงดูสัตว์แต่ละตัวให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีกับความจำเป็นในการอนุรักษ์เผ่าพันธุ์ นอร์ตันถกเถียงถึงการจัดการสวนสัตว์อย่างมีอาชีพโดยแสดงเหตุผลทางปรัชญาและจริยธรรมในการพิทักษ์รักษาสัตว์ป่าไว้ผ่านการจับมาขัง (captive) โดยแสดงให้เห็นเหตุผลของการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์และการรักษาความหลากหลายของสัตว์ป่าไว้ให้อยู่รอดจากธรรมชาติ รวมไปถึงการผสมพันธุ์เพื่อเพิ่มจำนวน โดยได้แสดงให้เห็นถึงภัยของการอยู่รอดของสัตว์ในธรรมชาติ และการอนุรักษ์ไว้ในสวนสัตว์ (zoo based conservation) โดยได้แสดงจริยธรรมในการจับสัตว์จากป่ามาขังกรงเพื่ออนุรักษ์พันธุ์ที่ไม่ละเมิดสิทธิของสัตว์ (animal right) และแนวทางการจัดสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับการอยู่อาศัย (environmental ethics) โดยมีกรถถกเถียงด้านจริยธรรมของการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ตัวอย่างเชิงประจักษ์หนึ่งคือสวนสัตว์แห่งรัฐโอเรกอน

(Oregon zoo) ที่ได้ปรับปรุงปรัชญาในการดูแลสัตว์ในสวนสัตว์โดยใช้คติ “ไม่ทิ้งสัตว์ไว้แต่ในกรง” (no animal left indoors) นั่นคือจัดการให้สัตว์ได้มีที่อยู่อาศัยในสภาพป่าอย่างเหมาะสมของมัน (wild habitat) โดยปรับมโนคติในการปฏิบัติการออกแบบสวนสัตว์ใหม่ให้สัตว์ทุกตัวสามารถที่จะผ่านออกไปสู่พื้นที่เปิดโล่ง ได้เห็นท้องฟ้า ได้รับอากาศบริสุทธิ์และได้รับการสัมผัสจากสายลม สายฝน รวมไปถึงแสงแดดอ่อนอบอุ่น สัตว์ทุกตัวมีทางเลือกมากมายที่จะใช้ชีวิตของมันในแต่ละวันและใช้ชีวิตกับใคร สัตว์แต่ละตัวสามารถที่จะอยู่เพียงตัวเดียวตามใจมัน หรืออยู่กันเป็นครอบครัว เป็นฝูงตามลักษณะของสายพันธุ์และเพศของมันก็ได้

ปัญหาของสวนสัตว์คืออะไร ปัญหาทั่วไปคือที่พักอาศัย กรง ถ้าซึ่งต้องจัดให้เหมาะสมและมีพื้นที่เพียงพอ ซึ่งการจัดการสวนสัตว์แต่แรกเริ่มเน้นไปที่การจัดแสดงสัตว์ในพื้นที่สะอาดและป้องกันผู้คนจากเชื้อโรคจากสัตว์ ดังนั้นจะเห็นพื้นที่เทพูนคอนกรีตเพื่อให้ทำความสะอาดได้ง่ายและมีรางสำหรับระบายของเสีย แต่ด้วยปรัชญาแห่งการดูแลสวนสัตว์อย่างใหม่จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเปลี่ยนผ่านให้ได้ ดังนั้นการก่อสร้างพื้นที่อาศัยใหม่ การปรับปรุงพื้นที่อาศัยเดิม การสร้างวัสดุเทียมธรรมชาติเพื่อนำมาจัดสถานที่พักของสัตว์จึงได้เป็นส่วนสำคัญซึ่งเมื่อพิจารณาการดูแลอย่างยั่งยืนนี้ย่อมทำให้การอนุรักษ์สัตว์เกิดขึ้นได้โดยที่สัตว์สามารถแสดงนิสัยตามสายพันธุ์ของมันได้

จริยธรรมแห่งการดูแลสัตว์ จึงมุ่งไปที่รูปแบบที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ สวัสดิภาพ การดูแลประจำวัน และการดูแลด้านสุขภาพสัตว์โดยสัตวแพทย์สัตว์ป่าเพื่อให้สัตว์ได้แสดงพฤติกรรมธรรมชาติ จับคู่ ตั้งท้อง ออกลูก และเลี้ยงลูกของมันในลักษณะตามสายพันธุ์ และสวนสัตว์จึงต้องมีแผนปฏิบัติการหลักเพื่อจัดการสิ่งแวดล้อม น้ำ พลังงานต่างๆ เพื่อใช้ในสวนสัตว์อย่างยั่งยืนด้วยเช่นเดียวกัน การจัดการสวนสัตว์เชิงอนุรักษ์เช่นนี้จะเรียกว่านโยบายสวนสัตว์สีเขียว (Green zoo)

จูนโฮลด์และโอเบอร์เวมเมอร์ (2010) ได้ชี้ว่าภาวะโลกร้อนได้ส่งผลกระทบต่อปรัชญาในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ จากเพียงบทบาทในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์เนื่องจากมนุษย์ทำลายธรรมชาติ ทำลายแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์

ป่า มาสู่การเป็นเรืออาร์ค (Ark) ให้แก่สัตว์ที่ได้รับผลกระทบจนใกล้สูญพันธุ์จากภาวะโลกร้อนและต้องมีปริมาณพอที่จะดำรงเผ่าพันธุ์ต่อไปได้ด้วย ในขณะที่สวนสัตว์เองก็จะต้องคัดเลือกสัตว์ที่จะเลี้ยงจากปัจจัยสำคัญ 2 อย่าง คือ สุขภาพอนามัยและการดูแลสุขภาพของมันที่ต้องไม่ยุ่งยากเกินไป และความจำกัดในการปรับตัวของสายพันธุ์ให้เข้ากับอากาศที่ร้อนขึ้นซึ่งจะต้องพิจารณาความเร่งด่วนในการนำมาอนุรักษ์สายพันธุ์ไว้

อย่างไรก็ตาม เบสท์ (1999) ได้แสดงทรรศนะตรงข้ามไว้ว่าการอนุรักษ์เช่นนี้ต่างหากที่เป็นเหตุแห่งการสูญสิ้นไปของธรรมชาติในหัวข้อ “สวนสัตว์และจุดจบของธรรมชาติ” (zoo and the end of nature) โดยชี้ให้เห็นว่าเป็นเพราะแนวคิดของบอสตอคและนอร์ตันนั่นเองที่ทำให้มนุษย์วางใจว่ามีการอนุรักษ์สัตว์ป่าแล้ว เป็นความจริงลวง (pseudo-realities) ของการจัดแสดงสัตว์ มนุษย์จึงมีการทำลายธรรมชาติมากขึ้นไปอีกซึ่งกระทบต่อการอยู่รอดของสัตว์ในธรรมชาติ เมื่อสัตว์ในธรรมชาติมีความเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์จึงกลายเป็นความถูกต้องของการจับสัตว์มาไว้ในสวนสัตว์มากยิ่งขึ้นไปอีก สวนสัตว์เป็นตัวแทนของลัทธิจักรวรรดินิยม (imperialism) ที่มนุษย์มีเหนือเผ่าพันธุ์อื่นบนโลกนี้ โดยอ้างว่ามีไว้เพื่อการศึกษา ซึ่งแท้จริงแล้วเป็นความบันเทิงรูปแบบหนึ่ง สวนสัตว์จำนวนมากอ้างว่าเป็นสถานที่หลบภัยจากการสูญพันธุ์และลวงล่อเงินบริจาคเท่านั้น ทั้งที่ในความเป็นจริงการจะได้สัตว์มาไว้ที่สวนสัตว์ย่อมมีการจับ การล่า การฆ่า และการคุมขังเพื่อเคลื่อนย้ายซึ่งได้ทำให้สัตว์ป่าล้มตายไปจำนวนมาก สวนสัตว์จำเป็นต้องแสดงกระบวนการได้มาซึ่งสัตว์ป่าที่โปร่งใส การจับขังที่มีมาตรฐานการปฏิบัติที่ดี เพื่อแสดงหลักฐานเชิงประจักษ์แก่ทุกฝ่ายได้

4. จริยธรรมแห่งการดูแลตามกระบวนทรรศน์ความคิดเชิงปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง

ไฮด์ (2012) ได้ชี้ว่ามนุษย์มีจริยธรรมตามสัญชาตญาณคุณธรรม (moral instincts) โดยมีทรรศนะว่ามนุษย์มีคุณธรรมพื้นฐาน (moral foundation) อยู่ 5 ด้าน ได้แก่ ความรุนแรงและการดูแล (harm/care) 2) ความยุติธรรม เสมอภาค (fairness) 3) ความภักดีต่อกลุ่ม (loyalty to groups) 4) การยอมรับนับถือต่ออำนาจตำแหน่ง (respect for authority) 5) การทำให้บริสุทธิ์

และความสูงส่งบริสุทธิ์ (purity/sanctity) ด้วยคุณธรรมทั้ง 5 ด้านนี้ได้มีผลต่อความประพฤติดีของมนุษย์ ทำให้เกิดรูปแบบสังคม วัฒนธรรม และกฎหมายต่างๆ เมื่อพิจารณาผ่านสัญชาตญาณคุณธรรมในประเด็นเรื่องสัตว์ป่า จะเห็นได้ว่าคุณธรรมทั้ง 5 ด้านได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง การจัดการสัตว์ป่าถูกนำเสนอในแง่ความรุนแรงและการดูแลที่ดี ความเสมอภาคในการดูแล การแสดงความคิดเห็นที่ย่อมเป็นไปตามเหตุผลของกลุ่มตน และการยอมรับต่ออำนาจหน้าที่ ทำให้มีการชั่งชั่งตำแหน่งของคู่กถถถ และสุดท้ายการยกอ้างเหตุผลเพื่อชิงความสูงส่งกว่าของเหตุผลเหนือกว่าอีกฝ่าย

ไม่ว่าฝ่ายอนุรักษ์ที่ต้องการให้สัตว์ป่าอยู่ตามธรรมชาติในป่า หรือฝ่ายสวนสัตว์ที่ได้นำเสนอแนวทางการจัดการสวนสัตว์อย่างมีจริยธรรมแห่งการดูแลเพื่อการอนุรักษ์สายพันธุ์สัตว์ไม่ให้สูญพันธุ์ไปนั้น ต่างฝ่ายต่างก็ยึดถือเหตุผล มีการตัดสินใจกระทำด้วยมีอารมณ์เป็นพื้นฐานอย่างสำคัญในสิ่งที่ตนเองเห็นว่าถูกต้อง หากยังยึดมั่นถือมั่นเช่นนี้ย่อมแบ่งแยกและกีดกันกัน ความขัดแย้งในทางความคิด การแสดงออกผ่านคำพูด ข้อเขียน ข้อวิพากษ์ต่างๆ จะยิ่งทำร้ายทำลายกันไปอย่างไม่จบสิ้น และย่อมนำไปสู่การปฏิบัติที่มีคุณภาพเลวลงไปได้

ปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง (Moderate postmodern philosophy) จึงเป็นหลักยึดที่สำคัญของการถกเถียงที่จะช่วยหาทางออกได้ หลักยึดของกระบวนทรรศน์ความคิดหลังนวยุคคือ การไม่ยึดมั่นถือมั่น (detachment) เมื่อลดความยึดมั่นถือมั่นได้จึงจะรักกัน ห่วงใยกัน ดูแลกัน ฝ่ายอนุรักษ์และฝ่ายสวนสัตว์ที่วางตัวอยู่บนหลักการนี้ย่อมเปิดใจพร้อมรับฟังด้วยการเสนาหา พร้อมกับการแสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่าง อันจะนำไปสู่การกระทำดีร่วมกัน

สัญชาตญาณปัญญาของมนุษย์ย่อมมีพลังที่จะมุ่งไปสู่เป้าหมายคือคุณภาพชีวิตที่ดีซึ่งมีความแตกต่างกันไป จุง (Carl Jung, 1875-1961) เสนอว่าอะไรที่ดีสำหรับเราอาจไม่เหมาะสมสำหรับเขาก็เป็นได้ ดังนั้นต้องเปิดใจรับรู้อันอื่นในมุมมองที่ไม่ตัดสิน ไม่มีอคติ แล้วย่อมจะเข้าใจอีกฝ่ายมากยิ่งขึ้น เมื่อมนุษย์กระทำได้ดีเช่นนี้ก็จะบรรลุเป้าหมายสูงสุดนั่นก็คือความสุขแท้ เจตจำนงเสรีของมนุษย์จึงมุ่งไปข้างหน้าอย่างมีพลัง พลังที่สำคัญที่สามารถเกิดขึ้นได้จากการไม่ยึดมั่นถือมั่น และการแสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่าง

นั้นกิริติ บุญเจือ (2546) ได้ระบุว่า มี 4 พลัง ได้แก่

1. สร้างสรรค์ (creativity) การคิดหรือทำสิ่งใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อน เป็นการเพิ่มความก้าวหน้าแก่นุษุชชาติ เปิดโอกาสให้มีการประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์โดยทั่วไป
2. การปรับตัว (adaptivity) การดัดแปลงการประยุกต์ใช้ให้เป็นคุณ ปราศจากโทษ หรือดัดแปลงโทษให้เป็นคุณ
3. การแสวงหา (requisitivity) ปัญญาของมนุษย์มีศักยภาพที่จะคิดเข้าใจถึงโลก จึงต้องการเพิ่มคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นเรื่อยๆ
4. การร่วมมือ (collaboration) การร่วมมือทำให้เกิดผลลัพธ์ที่เกินความคาดหมายต่างๆ และเป็นความปรองดองสามัคคีกันของกลุ่มชนนั้นๆ

หากพลังทั้งสี่ได้กระทำการด้วยมนุษย์ผู้มีปัญญา และด้วยหลักยึดสำคัญของกระบวนการทศวรรษหลังนวยุค ย่อมจะปลูกให้แต่ละคนตื่นจากความหลงไปตามกระแส คือมนุษย์ที่มีกระบวนการทศวรรษหลังนวยุคจะใช้ปัญญาในการคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณต่อทุกๆ ประเด็น และยอมรับความคิดเห็นของฝ่ายต่างๆ การพร้อมรับฟังกระแสความคิดและประมวลความคิดอย่างใหม่ให้ก้าวหน้า ย่อมจะทำให้เขาสามารถคิดแนวทางปฏิบัติที่ดีอื่นๆ เพิ่มขึ้นได้มากกว่าเท่าที่มีอยู่

อย่างไรก็ตามคนส่วนใหญ่หลงติดกับหลักความขัดแย้งของอริสโตเติล (Aristotle, 384-322 B.C.E.) ที่มองความเป็นจริงเพียง 2 แง่ เท่านั้นคือ จริง-เท็จ ถูก-ผิด โดยมองแยกออกจากกันอย่างเด็ดขาดและอยู่ตรงข้ามกัน ความยึดมั่นต่อภาวะคู่ตรงข้ามเช่นนี้จึงทำให้หลงผิดยึดมั่นถือมั่นในทศวรรษของตนเองอย่างสุดโต่ง จนขัดแย้งกันอย่างไม่สามารถที่จะประสานกลมกลืนกันได้ หากแต่ในทศวรรษของเฮเกล (Georg Wilhelm Friedrich Hegel, 1770-1831) ความเป็นจริงไม่ขัดแย้งกันชัดเจนแบ่งเป็น 2 ฝ่ายแต่ทุกอย่างต่อเนื่องกันเป็นเนื้อเดียวจนหาเส้นแบ่งเขตกันไม่ได้ เพราะเป็นไปไม่ได้ที่จะพบความจริงและความเท็จที่แสดงในลักษณะเดี่ยว เป็นเอกเทศคงที่ตายตัว ดังนั้นคุณค่าจึงอยู่ที่การมองเห็นถึงสิ่งที่อยู่ตรงกลางและสามารถยกขึ้นมาแสดงได้ เหตุผลใหม่นี้ย่อมทำให้มนุษย์คิดหาแนวทางแก้ไขปัญหาของสัตว์ป่าและสวนสัตว์ได้ เมื่อได้แนวทางแก้ไขปัญหาอย่างใหม่ย่อมทำให้ระดับของจริยธรรมแห่ง

การดูแลที่มนุษย์มีต่อสัตว์ป่าที่อยู่ตามธรรมชาติและสัตว์ป่าที่อยู่ในสวนสัตว์ยกระดับให้ดีขึ้น โดยเน้นคุณภาพชีวิตที่ดีของสัตว์ป่าในบริบทของตนเอง ด้วยกระบวนการคิดที่ไม่ยึดมั่นถือมั่นนี้ย่อมจะทำให้มนุษย์ได้โอกาสคิดสรรแสวงหาแนวทางใหม่ๆ เพิ่มเติมได้ยิ่งขึ้นไปอีก และพลังแห่งความสำเร็จจะเกิดขึ้นได้นั้นการร่วมมือจากภาคส่วนต่างๆ ย่อมเป็นสิ่งจำเป็น โดยให้ต่างๆ ฝ่ายต่างนำเสนอสิ่งที่ได้สงวนไว้แต่แรกมาสร้างสรรค์และแสวงหาสิ่งที่ดียิ่งขึ้นในฝ่ายตน โดยมีการปรับตัวระหว่างกันเป็นก้าวเชื่อมประสานความสามัคคีของหมู่ชนไว้ เมื่อสิ่งแวดล้อมในการคิดเป็นบรรยากาศแห่งการเกื้อหนุนย่อมทำให้ปัญญาได้กระทำการอย่างเต็มกำลังยิ่งขึ้นไปอีก

มนุษย์ย่อมมุ่งสู่แนวทางปฏิบัติเชิงจริยธรรมต่อสัตว์ทุกกลุ่มเหล่าได้อย่างเท่าเทียมกัน กระนั้นปัญหาสำคัญคือ กระบวนการทศวรรษของแต่ละฝ่าย อันเป็นความเชื่อพื้นฐาน เป็นกรอบความคิดที่ซ่อนความชอบ ความพอใจและเป็นเกณฑ์ตัดสินใจสุดท้ายของมนุษย์ หากทั้งสองฝ่ายยังตั้งข้อปัญหาในเชิงวิพากษ์ตามแนวคิดปรัชญาหลังนวยุคสุดขีด (Extreme postmodern) ย่อมแสดงได้ว่าพวกเขายังมีได้ข้ามมาจากกระบวนการทศวรรษนวยุคที่ยึดมั่นวิธีการวิทยาศาสตร์และความแน่นอนตายตัวของระบบ ดังนั้นจึงมุ่งวิพากษ์วิจารณ์อย่างเดี่ยว และมองทุกอย่างว่าไม่ได้มาตรฐานและไม่รู้จักการวิจักษ์ (appreciation) ข้อดีและคุณค่าของสิ่งที่ได้กระทำที่แล้วมา อีกทั้งไม่รู้วิธาน (application) คือการเสนอทางประยุกต์ใช้เพื่อแก้ไขปัญหา ดังนั้นกระบวนการทศวรรษหลังนวยุคสายกลางจะส่งเสริมจริยธรรมแห่งการดูแลได้ก็เมื่อมนุษย์ที่เข้ามาเกี่ยวข้องเต็มใจที่จะเปลี่ยนความเชื่อพื้นฐาน พร้อมใจที่จะเปลี่ยนแปลงรูปแบบการคิดและการดำเนินชีวิตของพวกเขาไปพร้อม ๆ กัน

5. กฎหมายกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตสัตว์

นอกจากการที่มนุษย์ต้องการสนองตอบต่อสัญชาตญาณปัญญาด้วยการคิด เมื่อได้คิดก็จะรู้วิธีแห่งการปฏิบัติเพื่อความสุขสูงสุด จึงเกิดมโนธรรมในการปฏิบัติ เรียกว่ามีจริยธรรม คนและสัตว์ต่างก็มีลักษณะสำคัญคือการอยู่ร่วมกัน สังคมที่จะอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ย่อมต้องมีกฎระเบียบที่ดีเป็นหลักในการปกครองเพื่อให้ความยุติธรรม การกำกับสิทธิ เสรีภาพ ความรับผิดชอบ อำนาจและ

หน้าที่ของพลเมือง สัตว์มีกฎของฝูง มนุษย์ก็มีกฎระเบียบที่จะควบคุมสังคมได้คือกฎหมาย ด้วยสัญชาตญาณปัญญาจึงทำให้มนุษย์มองประเด็น เนื้อหาเดียวกันได้จากหลากหลายด้าน หลายมิติและมีการคิดเหตุผลได้แตกต่างหลากหลาย ซึ่งปรัชญากระบวนการหลังนวยุคเสนอให้ยอมรับความแตกต่างหลากหลายนี้ การยอมรับสิทธิอันเท่าเทียมกันของสัตว์ในฐานะเผ่าพันธุ์ที่อิงอาศัยโลกนี้อยู่ด้วยเช่นเดียวกับมนุษย์จึงได้การยอมรับผ่านสมมติฐานไกอา และด้วยหลักคุณธรรมคือความเมตตากรุณา และได้ขยายไปสู่การยอมรับความมีอยู่นี้และจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคุ้มครองสิทธิของสัตว์ต่างๆ ด้วยกระแสยอมรับโดยคุษฎีนี้จึงได้เกิดกฎหมายคุ้มครองสัตว์ในระดับต่างๆ ขึ้นทั่วโลก

สังคมไทยส่วนหนึ่งวางใจว่าเมื่อมีพระราชบัญญัติป้องกันการทารุณกรรมและการจัดสวัสดิภาพสัตว์ พ.ศ. 2557 และพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 บังคับใช้แล้วยอมทำให้มนุษย์เกรงกลัวการลงโทษและเลิกกระทำการทารุณต่อสัตว์ และจะระมัดระวังในการดูแลสัตว์ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ในการนี้รวมสัตว์เลี้ยงและสัตว์ป่าทั้งหลายไว้ด้วยกัน หากแต่ เอียริง (Rudolph von Ihering, 1913) เห็นว่ากฎหมายเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตของมนุษย์ กฎหมายเป็นเครื่องมือสำหรับใช้เพื่อตอบสนองความจำเป็นของสังคม กฎหมายจะทำหน้าที่เพียงการส่งเสริมและคุ้มครองประโยชน์ของสังคม และการตีความกฎหมายขององค์กรที่มีหน้าที่ตีความจะต้องมุ่งไปสู่จุดหมายของกฎหมาย คือตีความตามเจตนาของกฎหมาย หากแต่จริยธรรมของการดูแลสัตว์นั้นเป็นปัญหาเชิงสังคมที่ต้องการการประสานระหว่างสัญชาตญาณศีลธรรมและการไม่ยึดมั่นถือมั่น และในกรณีที่ขัดแย้งกัน ก็จะต้องเน้นประโยชน์ของสังคม เอียริงเห็นว่า จำเป็นต้องส่งเสริมกิจกรรมของสังคม (social activities) เพื่อจุดหมายของสังคมด้วยกฎเกณฑ์คานยกสังคม (levers of social motion) ได้แก่ การสนับสนุนกับการบังคับโดยมาตรการทางกฎหมาย และมาตรการทางประเพณีสังคมกับและจริยธรรม ด้วยหลักการคานยกสังคมนี้นำไปสู่การสนับสนุนการบังคับใช้กฎหมายและการแสวงหาการมีส่วนร่วมภาคประชาสังคม การส่งเสริมจริยธรรมแห่งการดูแลอาจสำเร็จได้ด้วยการบังคับใช้กฎหมายฝ่ายเดียว หากแต่จะต้องส่งเสริมประเพณี

สังคมที่เกี่ยวข้องให้มีการปรับปรุงให้เหมาะสมและการส่งเสริมจริยธรรมให้การดูแลสัตว์ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีนั้นเป็นการทำด้วยสำนึกมโนธรรมและเป็นความสามัคคีของหมู่คณะที่จะทำร่วมกัน หลักยึดของกระบวนการทรรศน์ความคิดเชิงปรัชญาหลังนวยุคจึงมีบทบาทสำคัญในการปรับตัวและร่วมมือระหว่างนักธรรมรงค์เพื่อสิทธิสัตว์ ฝ่ายดูแลสวนสัตว์ รัฐ ประชาชนทั่วไปที่จะร่วมมือกันและส่งเสริมกันในการร่วมกันดูแลสัตว์ป่าในธรรมชาติและสัตว์ป่าในสวนสัตว์โดยไม่ยกให้เป็นหน้าที่ของฝ่ายใดเพียงฝ่ายเดียว การร่วมมือกันยอมมุ่งไปสู่เป้าหมายสูงสุดคือโลกที่ทุกเผ่าพันธุ์อยู่ร่วมกันได้ด้วยความสุข

สรุป

จริยธรรมแห่งการดูแลเป็นแนวปฏิบัติที่ขึ้นอยู่กับหลักปรัชญาที่อยู่เบื้องหลังคุณค่าของคน สัตว์ และสวนสัตว์ ทั้งนี้ ฝ่ายนักธรรมรงค์เพื่อสิทธิสัตว์ได้โต้เถียงเชิงเหตุผลกับฝ่ายสวนสัตว์มาอย่างต่อเนื่องถึงการครอบครองสัตว์ป่าและการจัดการสวนสัตว์ในด้านคุณภาพ หลักเสรีภาพตามปรัชญาอรรถิภาวะนิยมได้ถูกยกเป็นประเด็นสำคัญที่มีต่อการจับขังสัตว์ป่า และเมื่อมีกฎหมายป้องกันการทารุณกรรมและการจัดสวัสดิภาพสัตว์ของประเทศไทยยิ่งทำให้ฝ่ายธรรมรงค์เพื่อสิทธิสัตว์ช่วงชิงความได้เปรียบต่อปัญหาเชิงจริยธรรมนี้ ทั้งนี้ นักธรรมรงค์เพื่อสิทธิสัตว์ได้ปรับกระบวนการทรรศน์ทางความคิดให้มีคุณภาพยิ่งขึ้นในการจัดระดับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ให้เท่าเทียมกัน โดยมีแนวคิดของสมมติฐานไกอามาสืบสนับสนุน พระแม่ธรณีไกอา จะทำการปรับสมดุลโลกธรรมชาติเพื่อให้ทุกสิ่งสามารถอยู่ร่วมกันได้ ทั้งนี้มนุษย์ต้องยอมรับว่าแนวคิดที่ว่าเผ่าพันธุ์มนุษย์มีลำดับสูงสุดนั้นได้ลดความสำคัญลงไปแล้ว ฝ่ายสวนสัตว์มีเหตุผลในเชิงคุณค่าของการอนุรักษ์และสงวนพันธุ์สัตว์และเพื่อการศึกษาวิจัย มิใช่เพื่อการนันทนาการเพียงอย่างเดียวอีกต่อไป ในทางพระพุทธศาสนานั้นส่งเสริมความเมตตาที่มนุษย์จะมีต่อผู้อื่น ดังนั้นความเมตตาต่อสัตว์ได้ถูกหยิบยกเป็นคุณธรรมข้อสำคัญที่มนุษย์ควรที่จะประพฤติเป็นประจำ ฝ่ายสวนสัตว์ถือเป็นหน้าที่ในการส่งเสริมให้มนุษย์มีเมตตาต่อสัตว์และขยายผลเป็นความเมตตาต่อโลกเพื่อการพึ่งพากันของสรรพชีวิตและเกิดสมดุลในโลก ทั้งนี้

มนุษย์มีบทบาทสำคัญก็ด้วยมโนธรรมตามสัญชาตญาณ ปัญญาอันมีเฉพาะในมนุษย์ทำให้มนุษย์คิดถึงการทำดี เป็นหน้าที่และมีความรู้สึกที่หนักแน่นที่จะทำดี แต่หากมุ่งกระทำดีเพียงเพราะเป็นพื้นที่สบายใจเฉพาะฝ่ายตน การทำดีตามความคิดของตนนั้นย่อมทำให้ต่างฝ่ายต่างใช้อารมณ์เข้าหากันและโต้เถียงกันไม่สิ้นสุด แม้จะมุ่งให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีแก่สัตว์ป่า แต่การโต้เถียงเรื่องความดีด้วยอารมณ์ย่อมนำไปสู่ความขัดแย้ง ดังนั้น การเสนอความคิดทางปรัชญาจึงเน้นให้ทั้งสองฝ่ายได้ย้อนกลับไปทบทวนถึงเหตุผลเชิงปรัชญาที่ตนใช้ แล้วย้อนคิดใหม่ด้วยวิจรรณญาณ การคิดใหม่นี้อย่อมจะทำให้ทั้งสองฝ่าย อันได้แก่ นักธรรมชาติเพื่อสิทธิสัตว์และเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลสัตว์ป่าหันมาสนใจเนื้อหาทางความคิดเชิงจริยศาสตร์ที่เน้นการดูแลสัตว์ในสวนสัตว์ให้มีที่อยู่และสภาพที่อยู่ใกล้เคียงธรรมชาติมากที่สุดเพื่อให้เขาได้แสดงพฤติกรรมตามเผ่าพันธุ์ได้ และเกิดความเข้าใจถึงความเสี่ยงในการสูญพันธุ์ของสัตว์ในโลกภายนอก สวนสัตว์จึงมีหน้าที่ในการช่วยรักษาเผ่าพันธุ์ไว้ไม่ให้สูญพันธุ์ เนื่องจากธรรมชาติภายนอกได้ถูกทำลายลงไปมากและภาวะโลกร้อนที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงถิ่นที่อยู่อาศัยจนกระทั่งไม่เหมาะสมกับสัตว์ป่าเหล่านั้นอีก แต่กระนั้น ทุกฝ่ายจะต้องไม่หลงไปกับความจริงลวงนี้จนละเลยธรรมชาติและปล่อยให้ธรรมชาติถูกทำลายไปมากกว่านี้

อย่างไรก็ตามการยื้อแย่งในด้านการจับขังก็ยังเป็นประเด็นสำคัญซึ่งนักธรรมชาติเพื่อสิทธิสัตว์ยังคงยื่นกรณที่จะโต้เถียงเชิงเหตุผลต่อไป กระบวนทรรศน์ความคิดเชิงปรัชญาหลังนวยุคสายกลางย่อมที่จะมิได้ให้คำตอบชี้ขาดว่าฝ่ายใดถูก ฝ่ายใดผิด หากแต่ชี้ชวนให้ทั้งสองฝ่ายลดความยึดมั่นถือมั่นและแสวงจุดร่วม สงวนจุดต่างเพื่อที่จะได้ร่วมมือกันในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสัตว์ป่าในธรรมชาติและสัตว์ป่าในสวนสัตว์ด้วยกัน และเสนอจริยธรรมแห่งการดูแลตามกระบวนทรรศน์หลังนวยุคสายกลางที่เน้นให้ทุกฝ่ายมาร่วมมือกันเพื่อแสวงหาสิ่งที่ดีกว่า แต่ก็ไม่ได้ชี้ว่าความขัดแย้งที่มีอยู่ไม่ดี ทั้งนี้ ภาวะคู่ตรงข้ามเกิดขึ้นในโลกตามอิทธิพลทางปรัชญาของอริสโตเติล มนุษย์จึงพึงเข้าใจและตระหนักว่าความเป็นจริงมิได้มีสองฝาก หากแต่มีพื้นที่ตรงกลางที่มีความน่าสนใจซึ่งอาจเป็นจุดร่วมของการแก้ไขปัญหาการดูแลสัตว์ป่าได้ ทั้งนี้การประยุกต์ใช้แนวทางการแก้ปัญหาจะต้องสร้างให้เกิดการปฏิบัติที่จะเปลี่ยนแปลงรูปแบบการคิดและการดำเนินชีวิตไปพร้อมๆ กัน ฝ่ายธรรมรงค์เพื่อสิทธิสัตว์และฝ่ายสวนสัตว์จะต้องไม่เพียงกระทำตามกฎหมายเพียงอย่างเดียว เพราะกฎหมายไม่อาจส่งเสริมจริยธรรมแห่งการดูแลนี้ได้ ฝ่ายธรรมรงค์เพื่อสิทธิสัตว์และฝ่ายสวนสัตว์จะต้องทำกิจกรรมทางสังคมที่เน้นประเพณีและจริยธรรมต่างๆ ที่ได้ปรับปรุงใหม่ให้เหมาะสมและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย เช่น นักธรรมรงค์เพื่อสิทธิสัตว์ ฝ่ายสวนสัตว์ ภาครัฐและประชาชนทั่วไปเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของสัตว์ป่า

เอกสารอ้างอิง

- กีรติ บุญเจือ. (2546). **เริ่มรู้จักปรัชญา ในชุด ปรัชญาและศาสนาเซนต์จอห์น**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย เซนต์จอห์น.
- กีรติ บุญเจือ. (2551). **คู่มือจริยศาสตร์ตามหลักวิชาการสากล**. กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม.
- _____. (2552). แพนด้าถูกรัก ช่างไทยถูกทิ้ง. ค้นเมื่อ 4 มกราคม 2558 จาก <http://www.siamzone.com/board/view.php?sid=1127748>
- _____. (n.d.). **สวนสัตว์: ภาพลวงตาของการอนุรักษ์**. Animal Activist Alliance (AAA) Thailand. ค้นเมื่อ 9 กุมภาพันธ์ 2558 จาก <https://www.facebook.com/aaathailand/posts/507645195995500>
- ราชกิจจานุเบกษา. (2558). **พระราชบัญญัติป้องกันการทารุณกรรมและการจัดสวัสดิภาพสัตว์ พ.ศ.2557**. ราชกิจจานุเบกษา. 131(87ก); หน้า 11 ค้นเมื่อ 9 กุมภาพันธ์ 2558 จาก <http://www.ratchakittha.soc.go.th/DATA/PDF/2557/A/087/4.PDF>
- สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า. (2558). **พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535**. ค้นเมื่อ 9 กุมภาพันธ์ 2558 จาก http://www.dnp.go.th/wildlifednp/index.php?option=com_content&view=article&id=30&Itemid=6
- Best, S. (1999). **Zoos and the end of nature**. Retrieved 6 January 2015 from <http://www.drstevebest.org/ZoosAndTheEnd.htm>
- Bostock, S.C. (1993). **Zoos and animal rights: the ethics of keeping animals**. London: Routledge.
- Craig, E. (1998). **Routledge encyclopedia of philosophy**. London: Routledge.
- Haidt, J. (2012). **The righteous mind: why good people are divided by politics and religion**. New York : Pantheon.
- Ihering, R. (1913). **Law as a means to an end**. trans Husik I. Boston: Boston Book. Retrieved 20 October 2014 from <http://socserv2.mcmaster.ca/~econ/ugcm/3ll3/ihering/LawMeansEnd.pdf>
- Junhold, J., Oberwemmer, F. (2010). **How are animal keeping and conservation philosophy of zoos affected by climate change?**. *Int Zoo YB.*, 45: 99-107.
- Lovelock, J. E. (1979). **Gaia : A new look at life on Earth**. NY: Oxford University Press.
- Norton B.G. (1996). **Ethics on the ark (zoo & aquarium biology & conservation)**. Washington: Smithsonian Books.
- Oregon zoo. (n.d.). **Thanks to you a better Zoo**. Retrieve 6 January 2015 from <http://www.oregonzoo.org/discover/new-zoo/thanks-you-better-zoo>
- Salk J. (n.d.) **33 best Jonas Salk quotes**. ค้นเมื่อ 9 กุมภาพันธ์ 2558 จาก <http://nlcatp.org/33-best-jonas-salk-quotes/>